

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

เรื่อง สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา
กรณีสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐโดยการจัดหาทนายความ
ช่วยเหลือทางคดี

จัดทำโดย

ชีพ จุลมนต์

รหัส ๐๕๐๑๕๖

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑
วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนุญ

เรื่อง สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา
กรณีสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐโดยการจัดหาทนายความ
ช่วยเหลือทางคดี

จัดทำโดย

ชีพ จุลมนต์

รหัส ๐๕๐๑๕๖

หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑ ปี ๒๕๕๖

วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ

สำนักงานศาลรัฐธรรมนุญ

รายงานนี้เป็นความคิดเห็นเฉพาะบุคคลของผู้ศึกษา

Abstract

Human rights in criminal justice system : rights of the accused and the defendant in receiving the assistance from the State in providing lawyers to facilitate the case

The law provides rights to the accused and the defendant to have lawyers in the inquiry and trial stages of the case. The law also mandates the State to have a duty to provide lawyers to the defendant. This requirement is stipulated because the State is aware of the importance of the principle of rule of law in the criminal justice system by providing opportunity to the accused or the defendant to be ready to fight the case to prove their innocence and gain justice from the criminal justice system with the public prosecutor. The public prosecutor is a state official with many tools and measures of the State. Even though the State has tried to create more equality in fighting the case and the protection of the accused and the defendant by providing lawyers under law, in reality there are many problems in implementation such as the quality and attentiveness of lawyers, the goal to help the needy of each lawyer, the limited budget to support the case expenses, and the compensation for such lawyers. These are difficulties that prevent to law from fulfilling its goal in creating equalities of the related parties. As a result, the real justice may never happen as intended by the drafter of the law.

บทคัดย่อ

สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญากรณีสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐโดยการจัดหาทนายความช่วยเหลือทางคดี

การที่กฎหมายบัญญัติให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาและจำเลยในการมีทนายความเข้ามาเกี่ยวข้องกับทั้งในชั้นสอบสวนและชั้นพิจารณาคดี รวมถึงการที่บัญญัติให้รัฐต้องมีหน้าที่จัดหาทนายความให้กับจำเลยนั้น เพราะรัฐตระหนักถึงความสำคัญของการใช้หลักนิติธรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยให้โอกาสแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเพื่อให้อยู่ในฐานะที่จะต่อสู้คดีกับพนักงานอัยการ โจทก์ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐตั้งแต่ชั้นสอบสวนไปจนถึงชั้นพิจารณาคดีของศาล ที่มีเครื่องมือและกลไกของรัฐสนับสนุนอยู่ได้อย่างแท้จริง เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง และเพื่อให้ได้รับความเป็นธรรมจากกระบวนการยุติธรรมของรัฐ แต่แม้ว่ารัฐจะได้มีการปฏิบัติตามกฎหมายในการสร้างความเท่าเทียมกันในการต่อสู้คดี และการปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยในลักษณะของการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยมากขึ้น โดยการจัดหาทนายความไว้ในบางกรณีตามที่กฎหมายบัญญัติ แต่ความเป็นจริงก็ยังพบปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพและความเอาใจใส่ของทนายความ อุดมการณ์ในการให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลยากไร้ อันเนื่องมาจากทัศนคติของบุคคล รวมถึงข้อจำกัดด้านงบประมาณสนับสนุนเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินการต่อสู้คดี และค่าตอบแทนที่เหมาะสมจากรัฐ ซึ่งล้วนแต่เป็นปัจจัยที่ทำให้บทบาทของผู้ต้องหาหรือจำเลยในกระบวนการยุติธรรมไม่บรรลุเป้าหมายในการสร้างความเท่าเทียมกันของกลุ่มคน เป็นเหตุให้ไม่สามารถรักษาหรืออำนวยความยุติธรรมให้เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย

บทนำ

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทยปัจจุบันมีการพัฒนาเรื่องเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมากขึ้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มีบทบัญญัติให้รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านกฎหมายและการยุติธรรมไว้ในมาตรา ๘๑ เช่น รัฐต้องดูแลให้มีการปฏิบัติและบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรมและทั่วถึงจัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่นในกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพ รวมถึงการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลให้พ้นจากการล่วงละเมิดโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ และต้องอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน เป็นต้น

การอำนวยความสะดวกยุติธรรมภายใต้ระบบการดำเนินคดีอาญานั้น มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยให้มีศักยภาพในการต่อสู้คดี เพื่อให้ได้รับความเสมอภาคและความยุติธรรมตามครรลองของกฎหมายไว้ในมาตรา ๓๕ และมาตรา ๔๐ หลายประการ อาทิ

สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

สิทธิพื้นฐานในกระบวนการพิจารณา ที่จะได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผยและได้รับการพิจารณาคดีอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม

สิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม

สิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ รวมถึงการได้รับความช่วยเหลือจากทนายความ และการได้รับโอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีกฎหมายบัญญัติรับรองสิทธิไว้แล้ว แต่ในทางปฏิบัติยังปรากฏถึงความไม่เสมอภาคในกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีฐานะยากจนหรืออ่อนด้อยทางความรู้ด้านกฎหมาย และเป็นผู้ที่ได้รับความไม่เสมอภาคทางโอกาสและถูกเลือกปฏิบัติจากสังคม ยังไม่สามารถเข้าถึงหรือพึงพากระบวนการยุติธรรมจากรัฐได้อย่างเต็มที่ อันมีสาเหตุมาจาก กระบวนการยุติธรรมในการต่อสู้คดีเป็น

กระบวนการที่มีความซับซ้อน เต็มไปด้วยรูปแบบพิธีการ มีค่าใช้จ่ายและต้องอาศัยความรู้ทางกฎหมายเป็นอย่างมาก แม้รัฐหรือองค์กรในกระบวนการยุติธรรมบางแห่งจะให้ความช่วยเหลือทางด้านกฎหมายแก่ประชาชนทั่วไป หรือให้ความช่วยเหลือด้านทนายความแล้วก็ตาม ยังมีได้ทำให้คนเหล่านี้ได้รับความเสมอภาคและความเป็นธรรมจากกระบวนการยุติธรรมของรัฐ โดยเฉพาะในเรื่องของสิทธิการมีทนายความให้การช่วยเหลือ (right to counsel) ในการต่อสู้คดีอาญาทั้งในชั้นสอบสวนและชั้นพิจารณาคดีของศาล ซึ่งรัฐจัดหาให้กับบุคคลเหล่านี้ พบว่ายังขาดประสิทธิภาพเท่าที่ควรทั้งในด้านจำนวน ความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ของทนายความ ขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณจากรัฐอย่างพอเพียง นอกจากนี้ อิทธิพลของการนำเสนอข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการกระทำความผิดที่มีผลต่อทัศนคติและความรู้สึกของประชาชนต่อผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำความผิดโน้มเอียงไปในลักษณะที่ด่วนสรุปไปก่อนที่จะมีคำพิพากษาของศาล ทำให้เกิดการเลือกปฏิบัติหรือปฏิบัติไม่เหมาะสมเป็นธรรมเท่าที่ควร บังคับต่างๆ เหล่านี้จึงทำให้คนที่ด้อยกว่าทั้งฐานะและความรู้ แล้วต้องตกอยู่ในฐานะผู้ต้องหาและจำเลยยังคงเสียโอกาสและเสียเปรียบในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองหรือการต่อสู้คดี ต่างจากผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีฐานะ อยู่ในระบบอุปถัมภ์หรือมีอิทธิพลสามารถที่จะหาทนายความที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์มาให้ความช่วยเหลือในการต่อสู้คดี ความแตกต่างทางฐานะระหว่างความรวยและความจนที่เป็นข้อจำกัดเรื่องการไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรม และการได้รับความไม่เสมอภาคจากกระบวนการยุติธรรมนี้ ควรจะต้องมีการศึกษาวิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางแก้ไขเพื่อให้บทบัญญัติของกฎหมายได้บรรลุถึงหลักนิติธรรม (Rule of Law) ที่บุคคลทุกคนต้องได้รับความเสมอภาคและได้รับการคุ้มครองเท่าเทียมกันตามกฎหมาย รวมทั้งไม่ถูกเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมด้วยเหตุผลของความแตกต่างในสถานะทางด้านเศรษฐกิจ

แนวคิดเกี่ยวกับการช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

รูปแบบของการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยมีลักษณะผสมผสานกันแต่ค่อนข้างไปทางระบบกล่าวหาอยู่มาก การพิสูจน์ความจริงในรูปแบบของการดำเนินคดีระบบนี้จะประสบความสำเร็จได้ คู่ความทั้งสองฝ่ายจะต้องมีศักยภาพเท่าเทียมกัน อยู่ในฐานะที่ใกล้เคียงกัน (two sides of the adversaries must be equal) การสร้างความเสมอภาคให้กับผู้ต้องหาและจำเลยผู้ยากไร้ คือ การช่วยเหลือยกระดับผู้ต้องหาและจำเลยให้อยู่ในสภาพที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าอีกฝ่ายในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนซึ่งจะทำให้กระบวนการค้นหาความจริงในระบบกล่าวหา

ประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงเป็นที่ยอมรับว่ารัฐในฐานะโจทก์ในคดีอาญามีศักยภาพในการต่อสู้คดีอาญาสูงกว่าฝ่ายจำเลยซึ่งเป็นประชาชนธรรมดา

การดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญามีได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อจะลงโทษผู้กระทำความผิดเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นการเปิดโอกาสให้กับผู้ต้องหาหรือจำเลยได้พิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองด้วย การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีให้มีประสิทธิภาพ นอกจากจะเพื่อป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมแล้ว ขณะเดียวกันก็ต้องคำนึงถึงการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา และจำเลยในระหว่างขั้นตอนของการดำเนินคดีอีกด้วย เพราะบุคคลทุกคนย่อมมีความเสมอภาคและสมควรได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันตามกฎหมาย กฎหมายทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจึงปรากฏบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองสิทธิแก่ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาอยู่หลายประการ แต่อย่างไรก็ตาม กระบวนการค้นหาความจริงบางครั้งมีความซับซ้อน ยุ่งยาก เต็มไปด้วยขั้นตอนการดำเนินการมีค่าใช้จ่าย และต้องอาศัยความรู้ด้านกฎหมาย เกินกว่าที่ประชาชนโดยทั่วไปจะเข้าใจและสามารถดำเนินการต่างๆ ด้วยตนเอง ในขณะที่ฝ่ายรัฐมีความพร้อมทั้งบุคลากร งบประมาณ และระบบงานที่มีประสิทธิภาพมากกว่า ยิ่งหากผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นคนที่ด้อยทั้งความรู้และทุนทรัพย์ ก็ย่อมเป็นฝ่ายเสียเปรียบอย่างมากในการต่อสู้คดี โอกาสที่จะต่อสู้คดีในกระบวนการยุติธรรมย่อมมีความยุ่งยากและก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคในการแสวงหาความยุติธรรมให้กับตนเอง จึงเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องดำเนินการเพื่อให้ความคุ้มครองและสร้างความเสมอภาคในการเข้าถึงความยุติธรรมให้แก่ประชาชน

สังคมที่ใช้หลักนิติธรรม (The Rule of Law) กระบวนการยุติธรรมเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญยิ่ง เพราะเป็นองค์กรที่มีหน้าที่รับประกันว่าทุกคนจะได้รับความเป็นธรรมภายใต้กฎหมายเดียวกันอย่างเสมอภาค (equal justice under law) กระบวนการยุติธรรมที่ดีจะต้องสามารถนำหลักการที่บัญญัติไว้ในกฎหมายโดยพื้นฐานแล้วต้องมุ่งไปสู่การสร้างความเป็นธรรมไปสู่การปฏิบัติให้ได้

รูปแบบกลไกของรัฐในการให้บริการด้านความยุติธรรม มีลักษณะที่เป็นแบบแผนพิธีการที่ซับซ้อนเป็นทางการต้องใช้ความรู้ทางกฎหมายและมีค่าใช้จ่ายสูงอันเป็นระบบที่มีได้ถูกออกแบบมาโดยมีมิติมุมมองของ “คนจน” อยู่ด้วย ลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดอุปสรรคแก่คนจนในการที่จะเข้าถึงความยุติธรรม (access to Justice) เพราะเหตุจากความยากจนทำให้คนจนไม่มีโอกาสได้รับการศึกษา ไม่รู้กฎหมายและสิทธิตามกฎหมาย มีสถานภาพที่ต่ำด้อยในสังคม จึงมักตกเป็นเหยื่อของการถูกเอาเปรียบ หลอกลวงหรือละเมิดสิทธิจากคนที่มิมีสถานภาพเหนือกว่าทั้งด้านความรู้และฐานะ เมื่อปัญหาเกิดขึ้นคนจนมักจะไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรม อาจจะเป็นเพราะไม่รู้ตัวตนเองถูกเอาเปรียบหรือถูกละเมิดสิทธิ ถึงรู้ก็ไม่กล้าหรือไม่มั่นใจที่จะเข้าไปขอรับบริการ เพราะเกรงว่าจะได้รับ

การถูกเหยียดหยาม หรือเพราะเกรงว่าจะไม่สามารถอธิบายทุกข้อร้องเรียนของคุณด้วยความ สลับซับซ้อนของเรื่องราว หรือเพราะไม่รู้ภาษากฎหมาย หลายกรณีที่กว่าจะตัดสินใจขอความช่วยเหลือเรื่องก็ถูกลามเป็นข้อพิพาทหรือข้อขัดแย้งซึ่งต้องเข้าไปอยู่ในกระบวนการยุติธรรมแล้ว ในกรณีเช่นนี้ทั้งผู้ถูกเอาเปรียบและผู้เอาเปรียบต่างก็มีสถานะเป็น “คู่ความ” ซึ่งต้องมีกระบวนการ ยุติธรรมที่พร้อมจะอำนวยความสะดวกอย่างเสมอภาค โดยให้ทั้งสองฝ่ายต่อสู้กันภายใต้กติกาที่ เป็นธรรม แต่การต่อสู้อย่างเป็นทางการภายใต้สภาพที่ไม่เท่าเทียมกันย่อมนำมาซึ่งความ ไม่ยุติธรรมนั่นเอง^๑

สิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยที่จะมีทนายความให้ความช่วยเหลือในคดีอาญา

ความจำเป็นที่จะมีที่ปรึกษากฎหมายหรือผู้ที่ให้คำแนะนำทางด้านกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิ หรือหลักประกันสิทธิต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหรือกฎหมายอื่นที่ เกี่ยวข้อง รวมทั้งแนวทางการต่อสู้คดีหรือร่วมเสนอข้อเท็จจริงต่อศาลในกระบวนการพิจารณาคดีอาญา เพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงและพิสูจน์ถึงความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาและจำเลย การดำเนินการเพื่อปกป้อง สิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยระหว่างการพิจารณาคดี เช่น การโต้แย้งคัดค้านการสอบสวนที่มีขอบ การขอให้ปล่อยในกรณีที่มีการคุมขังโดยมิชอบ การยื่นขอปล่อยชั่วคราว การยื่นคำร้องหรือคำขอ หรือคำให้การ การนำสืบพยานหรือถามค้านพยานในศาล เป็นต้น^๒ เป็นเหตุผลสำคัญที่แสดงให้เห็น ถึงความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ต้องหาและจำเลยจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากทนายความ

บรรดาสหสิทธิต่างๆ ที่มีการรับรองโดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนั้น สิทธิในการได้รับความ ช่วยเหลือจากทนายความที่มีประสิทธิภาพ (right to counsel) ถือว่ามีความสำคัญที่สุด เพราะ เป็นสิทธิที่จะคุ้มครองไม่ให้มีการละเมิดสิทธิอื่นๆ ของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา เช่น หาก ผู้ต้องหาไม่มีทนายความที่มีประสิทธิภาพ กระบวนการต่างๆ ตั้งแต่ชั้นจับกุมและชั้นสอบสวนก็ จะดำเนินการไปโดยชอบด้วยกฎหมาย เพราะหากมีการละเมิดสิทธิ ทนายความก็จะเข้าไปช่วย คูดูแลให้^๓

No Right to Counsel is No Right to Defend.

No Right to Defend means No Justice.

สิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากทนายความ เป็น สิ่งที่จะขาดเสียมิได้สำหรับสิทธิที่จะต่อสู้คดี ซึ่งถือเป็นรากฐานของระบบงานยุติธรรมทางอาญา หากปราศจากสิทธิดังกล่าวเสียแล้ว ความยุติธรรมจักเกิดขึ้นมิได้เลย^๔

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มีบทบัญญัติรับรองสิทธิขั้น พื้นฐานของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาไว้หลายประการ อาทิ

มาตรา ๓๕ วรรคสอง

“...ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น เสมือนเป็นผู้กระทำความผิดไม่ได้”

สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์นี้ สอดคล้องกับปณิญาสากกว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งกำหนดว่า บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาด้วยความผิดอาญามีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมาย โดยการพิจารณาโดยเปิดเผย ณ ที่ซึ่งตนได้รับหลักประกันทั้งหมดที่จำเป็นในการต่อสู้คดี หลักการนี้เป็นการรับรองหลักการพื้นฐานของกฎหมายอาญาของอารยประเทศที่มีเจตนารมณ์เพื่อรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลที่ตกอยู่ในฐานะผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา เนื่องจากขั้นตอนของกระบวนการวิธีพิจารณาคดีอาญามีผลกระทบถึงสิทธิเสรีภาพด้านร่างกายของผู้ต้องหาหรือจำเลยอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคล ตราบใดที่ยังไม่มีคำพิพากษาถึงที่สุด จะปฏิบัติเสมือนว่าเขาเป็นผู้กระทำความผิดไม่ได้

มาตรา ๔๐ บุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ดังต่อไปนี้

(๔) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยานในคดีมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งสิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง

(๕) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

.....

(๗) ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ และการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว”

หลักการของรัฐธรรมนูญที่บัญญัติรับรองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในการจัดหาทนายความให้ตามที่กฎหมายบัญญัติเช่นนี้ นับว่าสอดคล้องกับมาตรฐานสากลของหลักประกันสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยที่จะได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรมระหว่างการดำเนินคดี โดยสิทธิของประชาชนในกระบวนการ

ยุติธรรมนั้น สมัชชาใหญ่สหประชาชาติได้รับรองไว้ใน กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง(International Covenant on Civil and Political Rights ICCPR) ดังนี้

ข้อ ๑๔

๑. บุคคลทั้งปวงย่อมเสมอกันในการพิจารณาคดีของศาลและคณะตุลาการ ในการพิจารณาคดีอาญาซึ่งตนต้องหาว่ากระทำผิด หรือการพิจารณาคดีเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของตน บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิได้รับการพิจารณาอย่างเปิดเผยและเป็นธรรม โดยคณะตุลาการซึ่งจัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย.....

๒. บุคคลทุกคนซึ่งต้องหาว่ากระทำผิดอาญา ต้องมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ตามกฎหมายได้ว่ามีความผิด

๓. ในการพิจารณาคดีอาญา บุคคลทุกคนซึ่งต้องหาว่ากระทำผิดย่อมมีสิทธิที่จะได้รับหลักประกันขั้นต่ำ ดังต่อไปนี้โดยเสมอภาค

(ก) สิทธิที่จะได้รับแจ้งโดยพลันซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับสภาพและเหตุแห่งความผิดที่กล่าวหาในภาษาซึ่งบุคคลนั้นเข้าใจได้

(ข) สิทธิที่จะมีเวลาและได้รับความสะดวกเพียงพอแก่การเตรียมการเพื่อสู้คดีและติดต่อกับทนายความที่ตนเลือกได้

(ค) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีโดยไม่ชักช้าเกินความจำเป็น

(ง) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาต่อหน้าบุคคลนั้น และสิทธิที่จะต่อสู้คดีด้วยตนเอง หรือโดยผ่านผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายที่ตนเลือก สิทธิที่บุคคลจะได้รับการแจ้งให้ทราบถึงสิทธิในการมีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายหากบุคคลนั้นไม่มีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย ในกรณีใดๆ เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมบุคคลนั้นมีสิทธิที่จะมีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย ซึ่งมีการแต่งตั้งขึ้นโดยปราศจากค่าตอบแทน ในกรณีบุคคลนั้นไม่สามารถรับภาระในการจ่ายค่าตอบแทน

จะเห็นได้ว่า สิทธิการเข้าถึงความยุติธรรมในคดีอาญา ถือเป็นสิทธิที่ได้รับการยอมรับที่สำคัญมาอย่างหนึ่ง โดยถือเป็นสิทธิตามปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนประเภทสิทธิทางการเมืองหรือทางแพ่งและถือเป็นกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีลักษณะเป็นข้อบังคับให้รัฐกระทำการอันเป็นเรื่องในทางบวกหรือเรียกว่าในทางปฏิฐาน (Positive) สิทธิมนุษยชนประเภทนี้เป็นเรื่องที่ราษฎรไม่อาจใช้สิทธิได้เอง แต่ต้องอาศัยความร่วมมือจากรัฐเป็นสำคัญ เช่น สิทธิที่จะมีทนายความโดยศาลตั้งให้ เป็นต้น

การจัดหาทุนความช่วยเหลือผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา นอกจากมีบทบัญญัติให้สิทธิผู้ต้องหาในการมีทุนความเพื่อช่วยเหลือในคดีแล้ว ยังมีบทบัญญัติให้รัฐจัดหาทุนความให้กับผู้ต้องหาไว้ในกรณีดังนี้

“มาตรา ๑๓๔/๑ ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่ผู้ต้องหาไม่เกินไปสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทุนความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทุนความให้

ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทุนความหรือไม่ ถ้าไม่มีและผู้ต้องหาต้องการทุนความ ให้รัฐจัดหาทุนความให้

การจัดหาทุนความตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสอง ให้พนักงานสอบสวน ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง และให้ทุนความที่รัฐจัดทำให้ได้รับเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายตามระเบียบที่กระทรวงยุติธรรมกำหนดโดยได้รับความเห็นชอบจากกระทรวงการคลัง

เมื่อได้จัดหาทุนความให้แก่ผู้ต้องหาตามวรรคหนึ่ง วรรคสอง หรือวรรคสามแล้ว ในกรณีจำเป็นเร่งด่วน หากทุนความไม่อาจมาพบผู้ต้องหาได้ โดยไม่แจ้งเหตุขัดข้องให้พนักงานสอบสวนทราบหรือแจ้งแต่ไม่มาพบผู้ต้องหาภายในเวลาอันสมควร ให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนผู้ต้องหาไปได้โดยไม่ต้องรอทุนความ แต่พนักงานสอบสวนต้องบันทึกเหตุนั้นไว้ในสำนวนการสอบสวนด้วย”

วิธีปฏิบัติในการสอบถามและ/หรือตั้งทุนความให้แก่ผู้ต้องหานั้น มาตรา ๑๓๔/๑ กำหนดระดับการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในการมีทุนความไว้แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับอัตราโทษและอายุของผู้ต้องหา ดังนี้

๑. ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่ผู้ต้องหาไม่เกินไป ๑๕ ปี ในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา

คดีประเภทนี้ กฎหมายให้ความคุ้มครองระดับสูงสุด กล่าวคือ ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทุนความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทุนความให้ ซึ่งจะสังเกตเห็นว่าคดีที่มีอัตราโทษหนักถึงประหารชีวิต หรือ ผู้ต้องหาไม่มีความผิดที่จำเป็นต้องมีทุนความช่วยเหลือ เช่นนี้ หากผู้ต้องหาไม่มีทุนความพนักงานสอบสวนต้องจัดหาให้ โดยไม่ต้องคำนึงว่าผู้ต้องหาจะต้องการทุนความหรือไม่ก็ตาม พนักงานสอบสวนจะสอบปากคำผู้ต้องหา ในกรณี

เช่นนี้โดยที่ไม่จัดหาทนายความให้ผู้ต้องหาไม่ได้ แม้ผู้ต้องหาจะสละสิทธิหรือแจ้งความประสงค์ว่าไม่ต้องการทนายความก็ตาม

๒. ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก

สำหรับคดีที่มีอัตราโทษจำคุก และผู้ต้องหาอายุเกิน ๑๘ ปี ในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา มาตรา ๑๓๔/๑ วรรคสอง ให้ความคุ้มครองสิทธิในระดับต่ำลงมา กล่าวคือ ก่อนเริ่มถามคำให้การ พนักงานสอบสวนเพียงแต่ต้องสอบถามว่าผู้ต้องหาทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและผู้ต้องหาต้องการ พนักงานสอบสวนจึงอยู่ในบังคับที่จะต้องจัดหาทนายความให้ ดังนั้น หากสอบถามแล้วผู้ต้องหาแถลงว่าไม่มี แต่ไม่ต้องการทนายความ พนักงานสอบสวนก็ไม่ต้องจัดหาทนายความให้^๕

เมื่อผู้ต้องหาทนายความแล้ว ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญายังได้บัญญัติสิทธิของผู้ต้องหาในการมีทนายความช่วยเหลือในชั้นการสอบสวน ดังนี้

มาตรา ๑๓๔/๓ ผู้ต้องหาสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้

สิทธิของผู้ต้องหาที่จะมีทนายความ หรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ เป็นหลักประกันสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้ต้องหาได้รับการสอบสวนดำเนินคดีจากพนักงานสอบสวนด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม ป้องกันมิให้พนักงานสอบสวนดำเนินการถามปากคำผู้ต้องหาโดยมิชอบด้วยประการต่างๆ ดังเช่นที่พนักงานสอบสวนเคยปฏิบัติมาในอดีต

บทบัญญัตินี้มีหลักการสำคัญเพียงประการเดียว คือ กำหนดให้ผู้ต้องหาสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำของตนได้เพื่อเป็นหลักประกันว่าพนักงานสอบสวนจะทำหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานเพื่อค้นหาความจริงว่าผู้ต้องหาผิดหรือบริสุทธิ์ตามเจตนารมณ์ของมาตรา ๑๓๑ ที่แก้ไขเพิ่มเติมใหม่ได้อย่างแท้จริง มาตรา ๑๓๔/๓ จึงบัญญัติรับรองสิทธิของผู้ต้องหาว่า “ผู้ต้องหาสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้” ทั้งนี้ เพราะเมื่อผู้ต้องหาถูกพนักงานสอบสวนแจ้งข้อหาดำเนินคดีแล้ว ผู้ต้องหาอาจตกอยู่ภายใต้เหตุปัจจัยหลายประการที่อาจก่อให้เกิดความกดดันแก่ผู้ต้องหาอันอาจทำให้ต้องจำยอมต่อคำซักถามต่างๆ ของพนักงานสอบสวน โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ได้ อีกทั้งการที่พนักงานสอบสวนรวบรวมหลักฐานจนเห็นว่ามีหลักฐานตามสมควรเพียงพอแก่การแจ้งข้อหา และแจ้งข้อหาแก่ผู้ต้องหาแล้ว บทบาทของพนักงานสอบสวนในช่วงนี้ ย่อมเสมือนว่าพนักงานสอบสวนยืนอยู่ในฐานะเป็นคู่ปฏิบัติกับผู้ต้องหา ซึ่งหลักการสำคัญของระบบปฏิบัติ (adversary system) หรือระบบกล่าวหา (accusatorial system) นั้นมีแนวคิดอยู่บนพื้นฐานที่ว่าการค้นหาความจริงจะสามารถทำได้ดีที่สุด ถ้าทั้งโจทก์และจำเลยมีความเท่าเทียมกัน^๖ ดังนั้น การที่ฝ่ายผู้ต้องหาสิทธิที่จะให้

ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบสวนปากคำตนได้ ตามมาตรา ๑๓๔/๓ จึงเป็นหลักการที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้ต้องหาที่มีความสามารถเท่าเทียมกับพนักงานสอบสวน เพื่อให้การสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนในการค้นหาความจริงว่าผู้ต้องหามีความผิดหรือเป็นผู้บริสุทธิ์ สามารถเกิดความสัมฤทธิ์ผลได้อย่างเที่ยงธรรม

มาตรา ๑๓๔/๔ ในการถามคำให้การผู้ต้องหา ให้พนักงานสอบสวนแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบก่อนว่า

(๑) ผู้ต้องหาสิทธิที่จะให้การหรือไม่ก็ได้ ถ้าผู้ต้องหาให้การ ถ้อยคำที่ผู้ต้องหาให้การนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้

(๒) ผู้ต้องหาสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบสวนปากคำตนได้ เมื่อผู้ต้องหาเต็มใจให้การอย่างใดก็ได้ให้จดคำให้การไว้ ถ้าผู้ต้องหาไม่เต็มใจให้การเลยก็ให้บันทึกไว้

ถ้อยคำใดๆ ที่ผู้ต้องหาให้ไว้ต่อพนักงานสอบสวนก่อนมีการแจ้งสิทธิตามวรรคหนึ่ง หรือก่อนที่จะดำเนินการตามมาตรา ๑๓๔/๑ มาตรา ๑๓๔/๒ และมาตรา ๑๓๔/๓ จะรับฟังเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้นั้นไม่ได้

เมื่อพิจารณาขั้นตอนการสอบถามและ/หรือตั้งทนายความให้ผู้ต้องหาซึ่งมาตรา ๑๓๔/๑ วรรคหนึ่ง กำหนดให้พนักงานสอบสวนกระทำ “ก่อนเริ่มถามคำให้การ” ประกอบกับขั้นตอนการถามคำให้การผู้ต้องหา ตามมาตรา ๑๓๔/๔ วรรคหนึ่ง ดังกล่าวแล้ว จะเห็นเจตนารมณ์ของกฎหมายได้อย่างชัดเจนว่า ขั้นตอนที่พนักงานสอบสวนจะต้องปฏิบัติในการสอบสวนและ/หรือตั้งทนายความให้ผู้ต้องหานั้น พนักงานสอบสวนจะต้องกระทำก่อนที่จะดำเนินการแจ้งสิทธิตามมาตรา ๑๓๔/๔ วรรคหนึ่ง (๑) และ (๒) ให้ผู้ต้องหาทราบ ทั้งนี้ เพราะคำว่า “ก่อนเริ่มถามคำให้การ” ตามมาตรา ๑๓๔/๑ ย่อมเป็นที่เห็นอยู่ในตัวว่าเป็นขั้นตอนที่พนักงานสอบสวนต้องกระทำก่อน คำว่า “ในการถามคำให้การ” ตามมาตรา ๑๓๔/๔ วรรคหนึ่ง และขั้นตอนการปฏิบัติที่กฎหมายกำหนดให้พนักงานสอบสวนต้องดำเนินการก่อนถามปากคำผู้ต้องหาดังกล่าว เป็นกระบวนการที่กฎหมายกำหนดขึ้นเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาที่จะได้รับการดำเนินคดีอย่างเป็นธรรมในการสอบถามปากคำผู้ต้องหา กฎหมายที่แก้ไขใหม่จึงกำหนดขั้นตอนบังคับให้พนักงานสอบสวนต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพราะเป็นกลไกสำคัญที่จะเป็นหลักประกันให้เชื่อถือได้ว่าถ้อยคำใดๆ ที่ผู้ต้องหาให้การไว้ ต่อพนักงานสอบสวนนั้น ผู้ต้องหาเต็มใจให้การด้วยความสมัครใจ ดังนั้น หากพนักงานสอบสวนฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามมาตรา ๑๓๔/๑ หรือมิได้ดำเนินการภายในกรอบระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดให้ดำเนินการก่อนเริ่มถามคำให้การ ถ้อยคำใดๆ ที่

ผู้ต้องหาให้ไว้ต่อพนักงานสอบสวนก่อนดำเนินการดังกล่าวย่อมไม่ชอบด้วยมาตรา ๑๓๔/๑ จึงเข้าเกณฑ์ตามมาตรา ๑๓๔/๔ วรรคสาม ที่กฎหมายบัญญัติว่าจะรับฟังถ้อยคำใดๆ ของผู้ต้องหา เช่นว่านั้นเป็นพยานความผิดของผู้นั้นไม่ได้” ซึ่งจะทำให้หลักการพิจารณาของศาลที่เดิมมีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๗๖๔/๒๕๔๕ ที่เคยวางหลักไว้ว่า “แม้ผู้ต้องหาจะมีสิทธิตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๔๑ วรรคสอง ที่จะขอให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำของตนได้ แต่ก็มิได้มีกฎหมายบทใดบัญญัติให้พนักงานสอบสวนมีหน้าที่ต้องแจ้งสิทธินั้นให้ผู้ต้องหาทราบ ดังนั้น การที่พนักงานสอบสวนไม่แจ้งสิทธิดังกล่าวจึงไม่ถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่ชอบ” ย่อมเปลี่ยนแปลงไป เมื่อได้มีมาตรา ๑๓๔/๔ วรรคหนึ่ง (๒) บัญญัติให้เป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนแล้วว่า “ในการถามคำให้การผู้ต้องหา ให้พนักงานสอบสวนแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบก่อนว่า ... (๒) ผู้ต้องหาสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้” และหากพนักงานสอบสวนไม่แจ้งสิทธิดังกล่าวให้ผู้ต้องหาทราบ มาตรา ๑๓๔/๔ วรรคสาม ก็ได้บัญญัติบท sanction ไว้เป็นการเฉพาะว่า ถ้อยคำที่ผู้ต้องหาให้ไว้ต่อพนักงานสอบสวนก่อนมีการแจ้งสิทธิตามวรรคหนึ่งนั้น จะรับฟังเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้นั้นไม่ได้

ในทางปฏิบัติ การจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน พนักงานสอบสวนได้ประสานงานกับสภานายความ ซึ่งทนายความที่อยู่ปฏิบัติหน้าที่ตามที่สภานายความหรือประธานทนายความจังหวัดกำหนดให้ไปให้คำปรึกษาหรือนั่งฟังการสอบสวน ซึ่งสภานายความเรียกทนายความประเภทนี้ว่า “ทนายความอาสา”

ปัจจุบัน สภานายความได้ออกข้อบังคับภายใต้พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.๒๕๒๘ ให้ทนายความอาสาที่จะได้รับมอบหมายจากประธานสภานายความจังหวัดจะต้องผ่านการอบรมและขึ้นทะเบียนเป็นทนายความอาสาประจำส่วนราชการเท่านั้นจึงจะไปทำหน้าที่ทนายความอาสาประจำส่วนราชการได้

ทั้งนี้ กระทรวงยุติธรรมได้ออกกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่พนักงานสอบสวนต้องปฏิบัติในการจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาในคดีอาญา พ.ศ.๒๕๔๕ พร้อมจัดทำระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่รัฐต้องจัดหาให้แก่ผู้ต้องหาในคดีอาญา พ.ศ.๒๕๕๐ เพื่อให้เป็นไปตามบทบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๓๔/๑ และรองรับการดำเนินงานในการส่งเสริมสิทธิผู้ต้องหาในการสอบสวนคดีอาญาให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย

ตารางอัตราเงินรางวัลทนายความที่รัฐจัดให้แก่ผู้ต้องหาในคดีอาญา

	ประเภทที่ ๑	ประเภทที่ ๒	ประเภทที่ ๓	ประเภทที่ ๔
ประเภทคดี	คดีที่มีอัตราโทษ ประหารชีวิต	คดีที่มีอัตราโทษจำคุก อย่างสูงตั้งแต่สิบปี ขึ้นไปแต่ไม่ถึง ประหารชีวิต	คดีอื่นนอกจากคดีใน ประเภทที่ ๑ หรือ ประเภทที่ ๒ หรือคดี เกี่ยวกับยาเสพติดให้ โทษในความผิดฐาน ครอบครองหรือเสพ	คดีที่อยู่ในอำนาจ ศาลแขวงและ ผู้ต้องหาให้การรับ สารภาพ
อัตราที่ได้รับ	๒,๐๐๐ บาท	๑,๕๐๐ บาท	๑,๐๐๐ บาท	๕๐๐ บาท

การจัดหาทุนความให้ความช่วยเหลือจำเลยในชั้นพิจารณาคดี

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๗๓ ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทุนความหรือไม่ ถ้าไม่มีก็ให้ศาลตั้งทุนความให้

ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทุนความหรือไม่ ถ้าไม่มีและจำเลยต้องการทุนความ ก็ให้ศาลตั้งทุนความให้

ให้ศาลจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทุนความที่ศาลตั้งตามมาตรา นี้ โดยคำนึงถึงสภาพแห่งคดี และสถานะทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ ตามระเบียบที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนด โดยความเห็นชอบจากกระทรวงการคลัง

เดิมก่อนที่จะมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกิน ๑๘ ปี ในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล เมื่อศาลสอบถามแล้วจำเลยไม่มีทุนความ จำเลยต้องแสดงความประสงค์ว่าต้องการทุนความ ศาลจึงตั้งทุนความให้ แต่บทบัญญัติที่แก้ไขใหม่นี้ เมื่อศาลสอบถามแล้วจำเลยไม่มีทุนความ ศาลต้องตั้งทุนความให้แก่จำเลยทันที

สิทธิในการมีทุนความ และสิทธิที่จะได้รับการจัดหาทุนความให้จากรัฐในชั้นพิจารณาของศาลตามมาตรา นี้ มีหลักเกณฑ์อย่างเดียวกันกับในชั้นสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๓๔/๑

ทุนความที่ศาลตั้งให้จำเลยนี้ มีสิทธิได้รับเงินรางวัลและค่าใช้จ่าย ซึ่งปัจจุบันกำหนดไว้ในระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทุนความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๗๓ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๕๐ ประกาศ ณ วันที่ ๒ เมษายน ๒๕๕๐ มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๕๐ เป็นต้นมา โดยอัตราเงินรางวัลทุนความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๗๓ เป็นไปตามอัตราที่กำหนดไว้ในข้อ ๗ และตารางท้ายระเบียบนี้ ซึ่งกำหนดเป็นอัตราขั้นต่ำและขั้นสูงตามแต่ประเภทคดี ซึ่งศาลชั้นต้นเป็นผู้กำหนดเงินรางวัลให้ทุนความ โดยพิจารณาจากความยากง่ายของลักษณะคดี กับเทียบดูเวลาและงานที่ทุนความได้ปฏิบัติในการว่าความคดีนั้นๆ โดยให้คำนึงถึงความเอาใจใส่ในการดำเนินคดีและค่าใช้จ่ายที่ทุนความได้เสียไปประกอบด้วย

ตาราง
อัตราเงินรางวัลที่ศาลตั้งให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลย
ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๗๓

อัตราเงินรางวัล	ประเภทที่ ๑	ประเภทที่ ๒	ประเภทที่ ๓
ตามจำนวนที่ศาลเห็นสมควรระหว่างอัตราขั้นต่ำและขั้นสูงดังที่ระบุไว้ในตารางนี้	คดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต	คดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่สิบปีขึ้นไปแต่ไม่ถึงประหารชีวิต	คดีอื่นนอกจากคดีในประเภทที่ ๑ หรือประเภทที่ ๒
อัตราขั้นต่ำเรื่องละ	๘,๐๐๐ บาท	๖,๐๐๐ บาท	๔,๐๐๐ บาท
อัตราขั้นสูงเรื่องละ	๕๐,๐๐๐ บาท	๔๐,๐๐๐ บาท	๓๐,๐๐๐ บาท

ประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาและจำเลยเป็นการจัดหาโดยใช้ระบบการจัดทนายความเอกชนที่ขึ้นทะเบียนไว้กับศาล ในกรณีที่ศาลจัดหาทนายความให้แก่จำเลย ศาลจะตั้งทนายให้ตามลำดับรายชื่อที่ขึ้นทะเบียนไว้ต่อศาล ซึ่งเรียกกันว่า “ทนายความขอแรง”

ปัจจุบัน ทนายความที่ประสงค์จะรับเป็นทนายความขอแรงจะต้องไปแจ้งชื่อสกุลและใบอนุญาตแก่สำนักอำนวยการประจำศาล โดยจะเรียงลำดับการสมัครก่อนหลัง หรือเจ้าหน้าที่ประจำศาลจะจัดเรียงตามตัวอักษร เมื่อจำเลยที่ถูกฟ้องในคดีอาญาแจ้งต่อศาลในวันที่พนักงานอัยการยื่นฟ้องต่อศาลว่าไม่มีทนายความหรือไม่มีเงิน หรือญาติหรือไม่รู้จักผู้ใดที่จะสามารถจ้างทนายความให้ว่าความแก่ต่างให้กับตนได้ ไม่ว่าจะกรณีที่ศาลต้องตั้งทนายความให้หรือกรณีที่ศาลจะต้องถามก่อนว่าต้องการทนายความหรือไม่ และจำเลยต้องการ ศาลก็จะตั้งทนายความขอแรงให้โดยจดรายละเอียดยุติในรายงานกระบวนการพิจารณาของศาล จากนั้นเจ้าหน้าที่ศาลก็จะตรวจดูรายชื่อตามบัญชีรายชื่อทนายความขอแรงที่แจ้งความจำนงไว้กับศาล ว่าขณะนี้ถึงลำดับรายชื่อผู้ใด แล้วจึงพิมพ์รายชื่อเพื่อให้ผู้พิพากษาลงนามส่งให้แก่ทนายความผู้นั้นเป็นทนายความขอแรงว่าความแก่ต่างให้จำเลยต่อไป

ปัญหาและข้อจำกัดเกี่ยวกับทนายความที่รัฐจัดทำให้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

กระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยถือ “หลักอาวุสเท่าเทียมกัน” ทนายความเป็นอีกองค์กรหนึ่งที่มีความสำคัญในการดำเนินคดีอาญา เพราะจะเป็นหลักประกันเพิ่มเติมว่า ผู้ถูกกล่าวหาจะมีสิทธิที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้ ในระบบวิธีพิจารณาความอาญาที่กฎหมายบัญญัติให้ในชั้นสอบสวน พนักงานสอบสวนต้องรวบรวมหลักฐานเพื่อพิสูจน์ทั้งความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา การดำเนินคดีอาญาในชั้นพิจารณาของศาล พนักงานอัยการมีหน้าที่ไม่เพียงแต่รวบรวมข้อเท็จจริงที่เป็นผลร้ายแก่ผู้ต้องหา แต่มีหน้าที่ต้องสอบสวนและเสนอข้อเท็จจริงที่เป็นผลดีแก่ผู้ต้องหาด้วย ส่วนศาลก็จะเป็นผู้พิจารณาค้นหาความจริงโดยใช้หลักค้นหาความจริงโดยเนื้อหาที่ตาม แต่ทนายความก็ยังคงมีความจำเป็นเพราะอาจช่วยป้องกันการผิดพลาดในการดำเนินคดีอาญาของเจ้าพนักงานและศาลได้

ทนายความมีหน้าที่ในการผดุงไว้ซึ่งความยุติธรรม และในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมจึงต้องมีส่วนช่วยแก้ไขปัญหา เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลย การที่ทนายความให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ว่าจะเป็นการให้คำปรึกษาแนะนำที่ดี การแก้ต่างคดีให้ที่ดี บทบัญญัติของกฎหมายที่มุ่งจะให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยโดยมิได้คำนึงถึงว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นจะเป็นผู้กระทำความผิดจริงหรือไม่ การที่กฎหมายกำหนดให้มีทนายความให้กับผู้ต้องหาหรือจำเลย ก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้การต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นไปอย่างถูกต้องและเต็มที่เท่าที่กฎหมายจะเอื้ออำนวยให้ ทนายความจึงมีหน้าที่ช่วยเหลือให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไม่ว่าบุคคลดังกล่าวนั้นจะกระทำความผิดหรือไม่ก็ตาม การปฏิเสธไม่รับหน้าที่เมื่อผู้พิพากษาขอแรงให้เป็นทนายความแก้ต่างในคดีอาญา ก็เป็นการประพฤติดิฉินทรานายความด้วย การทำหน้าที่เป็นทนายความให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา นอกจากจะเป็นการให้ความคุ้มครองแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยให้ได้รับความเป็นธรรมในการดำเนินคดี แล้วยังเป็นการช่วยลดข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรมอีกด้วย

สำหรับประเทศไทย กรณีที่ประชาชนผู้ได้รับความเดือดร้อนเกี่ยวกับคดีความ เนื่องจากไม่สามารถที่จะหาทนายความมาแก้ต่างแทนตนได้ ก็สามารถร้องขอต่อสภาทนายความเพื่อขอรับความช่วยเหลือทางกฎหมายได้^{๑๐} โดยผู้ประสงค์ขอความช่วยเหลือจะต้องมาติดต่อด้วยตนเองหรือยื่นคำร้องเป็นหนังสือแสดงความจำนงที่จะให้สภาทนายความช่วยเหลือตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายกำหนด หากไม่สามารถมาติดต่อด้วยตนเองได้ เช่น เจ็บป่วยหรือถูกคุมขัง ก็อาจให้บิดา มารดา ภรรยา บุตร หรือญาติพี่น้องมาติดต่อแทน เพื่อสามารถ

สอบข้อเท็จจริงได้ โดยไม่ต้องเสียค่าทนายความหรือค่าใช้จ่ายใดๆ ให้แก่ทนายความทั้งสิ้นซึ่งสอดคล้องกับสิทธิของผู้ต้องหาในการที่จะมีทนายความช่วยเหลือ

กรณีที่รัฐต้องจัดหาทนายความให้ตามที่กฎหมายบัญญัติดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ข้อเท็จจริงในทางปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในคดีอาญาซึ่งขาดประสิทธิภาพและไม่เพียงพอ ข้อมูลจากสภาทนายความ คดีอาญาที่เข้าข่ายที่ต้องการทนายความและรัฐต้องจัดหาทนายให้ผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๓๔/๑ มีมากกว่า ๑๐๐,๐๐๐ ราย ต่อปี ในขณะที่รัฐจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาได้เพียง ๑๕,๐๐๐ ราย ต่อปี คิดเป็นร้อยละ ๑๕ เท่านั้น ซึ่งมีผลให้ผู้ต้องหาไม่ได้รับการปกป้องคุ้มครองสิทธิตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย

การให้ความช่วยเหลือในคดีอาญาส่วนใหญ่จะเป็นในรูปแบบของศาลที่ตั้งทนายความขอแรง (Assigned Counsel) และหน่วยงานบางหน่วย ได้แก่ สภาทนายความ ที่จัดกิจกรรมประเภทนี้ ซึ่งโดยทั่วไปทนายความที่รัฐจัดหาให้ มักเรียกกันว่า “ทนายความขอแรง” หรือ “ทนายอาสา” ยังมีข้อจำกัดในการปฏิบัติหน้าที่ ปัญหาในเรื่องของประสิทธิภาพของทนายความที่มาให้ความช่วยเหลือ จำนวนทนายความที่ไม่พอเพียงกับความต้องการและงบประมาณค่าใช้จ่ายในการต่อสู้คดี รวมถึงค่าตอบแทนที่ทนายความได้รับ

ทนายความผู้ปฏิบัติงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายพบว่าทนายอาสามีลักษณะเป็นปัจเจกบุคคลค่อนข้างสูง ซึ่งลักษณะดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อทัศนคติความพึงพอใจและความคาดหวังของประชาชนที่จะมาขอรับการช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างมาก โอกาสที่ประชาชนจะได้รับการพิจารณาว่าสภาทนายความจะช่วยเหลือหรือไม่นั้น เป็นเรื่องการรับเป็นคดีช่วยเหลือซึ่งต้องผ่านกรรมวิธีตามระเบียบที่ยู่ยากซับซ้อน ทั้งนี้ เพราะเหตุมาจากงบประมาณที่จำกัด

ทนายความเป็นอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งมีความสำคัญในกระบวนการยุติธรรมโดยต้องเกี่ยวข้องกับ การดำเนินคดี ติดต่อกับศาล พนักงานอัยการ เจ้าพนักงานตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ ที่สำคัญ ทนายความต้องติดต่อกับจำเลยเพื่อแนะนำขั้นตอนของการดำเนินกระบวนการพิจารณาและพิสูจน์ความจริงโดยการนำสืบพยานหลักฐานให้จำเลยทราบ ทนายความเกี่ยวข้องกับการใช้กฎหมายอาญา เนื่องจากการพิสูจน์ความจริงต้องใช้ความรู้ ความสามารถ รวมทั้งทักษะ ความชำนาญด้านกฎหมาย ที่มี เสนอต่อศาลพิจารณาหักล้างหรือทำลายน้ำหนักพยานหลักฐานของอีกฝ่าย ประสิทธิภาพและความสามารถของทนายความมีผลอย่างมากต่อรูปคดีและอิสรภาพของจำเลย สิ่งสำคัญที่สะท้อนออกมาจากความคิดของจำเลยคือ “...ขอให้ทนายความมีความเอาใจใส่ต่อลูกความและจริงจังในการดำเนินคดี..ให้ทนายความคำนึงถึงความยุติธรรม ...อยากให้ช่วยเหลือมากกว่านี้...อยากให้ทนายความช่วยเหลือเต็มกำลังความสามารถไม่เรียกร้องสิ่งตอบแทน...อยากให้ทนายความมีการ

พัฒนามากกว่านี้...” นับว่าเป็นผลสะท้อนประสิทธิภาพการทำงาน of หนายความขอแรงได้อย่างดีที่สุด ฉะนั้นการมีหนายความขอแรงที่หวังช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ยากไร้ตามกฎหมายบัญญัตินั้น จึงเป็นไปได้ตามหลักการแห่งกฎหมายที่ต้องการคุ้มครองสิทธิ แต่ยังไม่บรรลุเจตนารมณ์ของกฎหมายเพราะไม่สามารถก้าวล่วงรับประกันประสิทธิภาพการทำงาน of หนายความขอแรง ปัจจุบันหนายความให้ความสนใจงานคดีอาญาน้อยกว่าคดีแพ่งอยู่แล้วเพราะการเป็นหนายความให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยคดีอาญานั้นเปรียบเสมือนกับการทำงานเป็นหนายความที่ต้องให้ความเอาใจใส่ดูแลกับคนยากจน ผลตอบแทนจะไม่ดีเท่ากับการเป็นหนายความให้พ่อค้าในคดีแพ่ง ยิ่งส่งผลให้หนายความขอแรงที่ช่วยว่าความคดีอาญาให้กับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ยากจนทำงานไม่เต็มศักยภาพของตนเมื่อเทียบกับคดีที่ได้รับการว่าจ้าง เนื่องจากแรงจูงใจในรูปของค่าตอบแทนแตกต่างกัน คือค่าตอบแทนที่ศาลจ่ายให้น้อยกว่ามาก หนายความขอแรงจึงไม่ขมขันทหาหลักฐานมาพิสูจน์ความจริง โดยหนายความขอแรงแทบไม่เคยเข้าพบผู้ต้องหาในห้องขังหรือจำเลยในเรือนจำ ผู้ต้องหาหรือจำเลยบางคนยังไม่เคยพบหนายความที่ศาลตั้งให้เลยสักครั้งหรือแม้แต่ไม่เคยพูดคุยกับพยาน หนายความขอแรงจะพบผู้ต้องหาหรือจำเลย เมื่อถึงกำหนดวันที่ศาลนัดพิจารณาคดีเท่านั้น การพบเป็นเพียงช่วงเวลาสั้นๆและจำกัดก่อนเข้าห้องพิจารณาคดี จึงทำให้การทำงาน of หนายความขอแรงค่อนข้างด้อยประสิทธิภาพ^{๑๒}

ปัจจุบันระบบ of หนายความขอแรงนับว่ามีกรวิพากษ์วิจารณ์พอสมควร ในส่วนลูกความก็กังวลว่าหนายความเป็นมือใหม่ไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ แต่ในส่วน of หนายความเองก็คิดว่าค่าตอบแทนไม่ค่อยเหมาะสมกับงานที่ต้องทำ หนายความขอแรงจึงถูกนำไปใช้เป็นการเก็บคดีซึ่งเป็นเพียงทางผ่านเพื่อสอบเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาหรืออัยการผู้ช่วย^{๑๓}

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ระบบการพิจารณาคดีอาญาในประเทศไทย เป็นการผสมผสานระหว่างระบบกล่าวหา และระบบไต่สวน ซึ่งให้ความสำคัญทั้งหลักการฟังความทุกฝ่าย และการค้นหาความจริง แต่ภายหลังเริ่มมีแนวการพิจารณาคดีก่อนไปทางระบบไต่สวนมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ใช้หลักในการฟังความทุกฝ่ายตั้งแต่ในชั้นพนักงานสอบสวน ในมาตรา ๑๓๑ ที่บัญญัติให้พนักงานสอบสวนต้องรวบรวมพยานหลักฐานในอันที่จะพิสูจน์ความผิดและความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาไปพร้อมกัน ถือเป็นกรวางรากฐานระบบความเป็นกลางของพนักงานสอบสวนจากเดิมที่มีลักษณะตั้งตัวเป็นปฏิบัติของผู้ต้องหา ให้เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้กับประชาชนทุกฝ่าย ตั้งแต่ในชั้นเริ่มต้นคดีให้เด่นชัดยิ่งขึ้น การเพิ่มเติมสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยที่จะได้รับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและให้ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม ภายใต้ข้อที่ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาและจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ ทั้งยังเน้นถึงความสำคัญในการปฏิบัติโดยบัญญัติผลทางกฎหมายที่จะตามมาในกรณีที่ไม่ปฏิบัติตาม อันเป็นการให้ความสำคัญและให้สิทธิแก่บุคคลที่ตกเป็นผู้ถูกกล่าวหา ผู้ต้องหา หรือจำเลยในคดีอาญาให้อยู่ในฐานะประธานในคดีเพื่อมิให้เสียเปรียบในการต่อสู้คดีและมีให้ถูกละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นหลักการที่มีการรับรองไว้ในปฏิญญาสิทธิมนุษยชน อันเป็นการพัฒนาและยกระดับระบบกระบวนการยุติธรรมของไทยให้มีความทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ

หากแต่กระบวนการยุติธรรมแต่ละขั้นตอน เริ่มตั้งแต่ในชั้นจับกุม ชั้นสอบสวน จนถึงชั้นพิจารณาคดีที่มีลักษณะเป็นแบบแผนพิธีการที่ยุงยากซับซ้อน และเป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องอาศัยความรู้ด้านกฎหมายโดยเฉพาะ การดำเนินการแต่ละขั้นตอนก็มีค่าใช้จ่าย จึงทำให้คนบางกลุ่มในสังคมที่เป็นคนยากจนและขาดความรู้ต้องตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบในการต่อสู้คดี หรือถูกละเมิดสิทธิ ดังนั้น การต่อสู้คดีในสภาพที่ไม่เท่าเทียมกันเช่นนี้ ก็ยากที่จะได้รับความยุติธรรมอย่างแท้จริง

การที่กฎหมายบัญญัติให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาและจำเลยในการมีทนายความเข้ามาเกี่ยวข้องกับทั้งในชั้นสอบสวนและชั้นพิจารณาคดี รวมถึงการที่บัญญัติให้รัฐมีหน้าที่จัดหาทนายความให้กับจำเลยนั้น เพราะรัฐตระหนักถึงความสำคัญของการใช้หลักนิติธรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยให้โอกาสแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยให้อยู่ในฐานะที่จะต่อสู้คดีกับฝ่ายโจทก์ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐตั้งแต่พนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการ ที่มีเครื่องมือและกลไกของรัฐสนับสนุนอยู่ได้อย่างแท้จริง เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง และเพื่อให้ได้รับความเป็นธรรมจากกระบวนการยุติธรรมของรัฐ ทนายความจึงมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับความสามารถในการต่อสู้คดี และเป็น

หลักประกันให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจรัฐ ทำให้ถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพ บางประการได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียมกัน

หน่วยงานด้านอำนวยการยุติธรรมทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่ต้นตอที่จะให้ความช่วยเหลือทางด้านกฎหมายแก่ประชาชนมากขึ้น ทั้งในส่วนการเผยแพร่ความรู้ ให้คำปรึกษาด้านกฎหมาย และในส่วนของการทนายความขอแรงประจำศาลหรือทนายอาสา แต่แม้ว่ารัฐจะปฏิบัติตามกฎหมายในการสร้างความเท่าเทียมกันในการต่อสู้คดี และการปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยในลักษณะของการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยมากขึ้น แต่ด้วยข้อจำกัดในด้านความรู้ การขาดแคลนทุนทรัพย์ของผู้ต้องหาและจำเลยซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนยากจน จึงไม่สามารถที่จะปกป้องสิทธิของตนเองได้โดยลำพัง และไม่มีศักยภาพและทรัพยากรเพียงพอที่จะหาทนายความให้ความช่วยเหลือได้ จำเป็นต้องพึ่งพารัฐในการจัดหาทนายความให้ในการต่อสู้คดี ซึ่งในความเป็นจริงก็ยังพบปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพและประสิทธิภาพของทนายความ อุดมการณ์ในการให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลยากไร้ อันเนื่องมาจากทัศนคติของบุคคล รวมถึงข้อจำกัดในด้านงบประมาณสนับสนุนเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินการต่อสู้คดี และค่าตอบแทนที่เหมาะสมจากรัฐ ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้บทบาทยุติธรรมของกฎหมายไม่บรรลุเป้าหมายในการสร้างความเท่าเทียมกันของกลุ่มความในคดีและไม่สามารถรักษาหรืออำนวยการยุติธรรมให้เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย โดยเฉพาะกับบุคคลที่มีปัญหาพื้นฐานด้านเศรษฐกิจที่ต้องตกอยู่ในภาวะที่เสียเปรียบและถูกซ้ำเติมในสังคมเกือบทุกกรณี แต่ทั้งนี้ก็มีได้หมายความว่า จะไม่มีทนายอาสาหรือทนายความขอแรงที่มีอุดมการณ์ พร้อมทั้งจะให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ยากไร้และได้รับความไม่เป็นธรรมจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของรัฐ เพื่อช่วยเหลือและคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีของคนยากจนที่ไม่มีเงินค่าใช้จ่ายในการสู้คดีในกระบวนการยุติธรรม เพียงแต่ว่ารัฐจะมีมาตรการอย่างไรในการสร้างและรักษาเชิดชูให้มีบุคลากรเหล่านี้ให้มากขึ้นในกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งการพิจารณาปรับปรุงระบบการให้ความช่วยเหลือหรือกระบวนการวิธีพิจารณาความอาญาให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้โดยไม่ยุ่งยาก และได้รับความเสมอภาคของการที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเท่าเทียมกับมาตรฐานสากล

โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่าปัญหาเกี่ยวกับทนายความที่รัฐจัดหาให้แก่ผู้ต้องหาและจำเลยในกรณีที่กฎหมายบัญญัติที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับคุณภาพ ประสิทธิภาพของทนายความอันมีสาเหตุเนื่องมาจากปัญหาด้านการจัดการของรัฐ รวมถึงปัญหาเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมของทนายความ ทำให้ระบบการจัดการทนายขอแรงที่ใช้อยู่ในปัจจุบันขาดประสิทธิภาพ และไม่เอื้ออำนวยแก่ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาในการต่อสู้คดีเท่าที่ควร ซึ่งจำเป็นที่จะต้องได้รับการพัฒนาเพื่อให้สิทธิการมีทนายความมีประสิทธิภาพในการอำนวยการยุติธรรมให้แก่ประชาชนได้

อย่างเสมอภาค โดยภาครัฐควรจัดสรรงบประมาณเพื่อใช้ในการจัดอบรมเพิ่มพูนความรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ให้แก่ทนายความ และหากเป็นคดีที่อยู่ในความสนใจของประชาชนหรือคดีที่มีอัตราโทษสูง ก็ควรให้อำนาจเด็ดขาดแก่ศาลในการคัดเลือกทนายความที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ให้เข้ามาทำหน้าที่ช่วยเหลือผู้ต้องหาและจำเลย ไม่ว่าทนายความคนดังกล่าวจะได้ลงชื่อเป็นทนายความขอแรงหรือทนายอาสาไว้หรือไม่ก็ตาม โดยทนายความผู้ที่ถูกคัดเลือกก็ไม่อาจปฏิเสธที่จะไม่ปฏิบัติหน้าที่ได้ หากไม่มีเหตุผลเพียงพอ นอกจากนี้ เรื่องค่าตอบแทนทนายความก็เป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่ภาครัฐควรต้องจัดสรรงบประมาณในส่วนนี้ให้แก่ทนายความขอแรง เพื่อให้เหมาะสม คำนวณค่า ค่าการทำงานและเพียงพอที่จะเป็นรายได้ในการดำรงชีพของวิชาชีพทนายความ เนื่องจากการทำหน้าที่ของทนายความตั้งแต่เริ่มต้นคดีเสาะหาความจริง เตรียมพยานหลักฐาน ซักซ้อมพยานและไปศาลทุกนัด ก็ต้องมีค่าใช้จ่ายและเสียเวลารวมถึงขาดรายได้จากงานที่อาจรับจ้างมาในช่วงเวลานั้น หากทนายความขอแรงหรือทนายอาสา มีรายได้จากการช่วยเหลือสังคมในจำนวนที่เหมาะสมแล้ว ทนายความย่อมมีกำลังใจในการปฏิบัติงาน ประกอบกับรัฐให้การสนับสนุนในเรื่องการจัดอบรมวิชาการเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ ก็จะทำให้การทำงานของทนายความมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และผู้ต้องหาหรือจำเลยย่อมได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ในการต่อสู้คดี สัมฤทธิ์ผลตามจุดมุ่งหมายของกฎหมายและรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยในที่สุด

^๑ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, ยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบการยุติธรรมเพื่อคนจน สืบค้นจาก <http://www.geocities.com/rightfreedom/academic>

^๒ ณรงค์ ใจหาญ, “การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา”, ในรายงานการเสวนาทางวิชาการ เรื่อง การช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลย (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๖), หน้า ๗๗ – ๘๐.

^๓ พรเพชร วิชิตชลชัย. “ความคิดเห็นของ ผู้เข้าร่วมสัมมนา”, ใน การเสวนาทางวิชาการ เรื่อง การช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลย : การสร้างความเสมอภาคและความยุติธรรมในระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย จัดโดยเนติบัณฑิตยสภา ร่วมกับกระทรวงยุติธรรม และโครงการพัฒนาระบบกฎหมายไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย กรุงเทพมหานคร, ๘ มกราคม ๒๕๔๖.

^๔ จรัญ ภักดีธนากุล, เสนอกรอบความคิดใน การเสวนาทางวิชาการ เรื่อง “การช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลย: การสร้างความเสมอภาคและความยุติธรรมในระบบการดำเนิน

คดีอาญาของไทย,” จัดโดย เนติบัณฑิตยสภา ร่วมกับ กระทรวงยุติธรรม และ โครงการพัฒนาระบบกฎหมายไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), วันพฤหัสบดีที่ ๘ มกราคม ๒๕๕๖ .

^๕ ธานีศ เกศวพิทักษ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม ๑ (กรุงเทพมหานคร:จิริรัชการพิมพ์,๒๕๕๘), หน้า ๒๑๑.

^๖ คณิง ฤาชัย กับคณะ “โครงการศึกษาวิจัยเรื่องสิทธิผู้ต้องหาจำเลยและผู้ต้องโทษในคดีอาญา” เสนอต่อคณะกรรมการกฤษฎีกา,๒๕๕๐ หน้า ๑๓ อ้างถึงใน ธานีศ เกศวพิทักษ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม ๑(กรุงเทพมหานคร:จิริรัชการพิมพ์ ,๒๕๕๘), หน้า ๒๒๒-๒๒๓.

^๗ ธานีศ เกศวพิทักษ์, หน้า๒๑๐-๒๑๑.

^๘ สฤษดี รัชัญญกิจานุกิจ, “ทนายความขอแรง ความจริงที่สังคมควรรู้”,วารสารสภาทนายความ.เล่มที่ ๕๐,ปีที่ ๑๐ (ตุลาคม – พฤศจิกายน ๒๕๕๕), หน้า ๑๔-๑๖.

^๙ สมักร เขาวถานันท์, ทนายความเข้าช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นการทำงานอันเป็นปฏิปักษ์ต่อพนักงานสอบสวนหรือไม่:<http://www.judiciary.go.th/jti/research/detail/samack-1.doc>.

^{๑๐} ข้อบังคับสภาทนายความ ว่าด้วยมรรยาททนายความ พ.ศ.๒๕๒๕ ข้อ ๑๓

^{๑๑} สุรศักดิ์ รอนใหม่, “สภาทนายความกับการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย,”(เอกสารวิชาการส่วนบุคคล หลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง(บ.ย.ส.) รุ่นที่ ๕ วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, พ.ศ.๒๕๕๘),หน้า ๗๖.

^{๑๒} พิชัย จำเพชร, “ความพึงพอใจของจำเลยต่อทนายความขอแรง ศึกษาเฉพาะกรณีศาลจังหวัดเพชรบุรี,”(เอกสารวิชาการส่วนบุคคล หลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง(บ.ย.ส.) รุ่นที่ ๔ วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, พ.ศ.๒๕๕๓),หน้า ๓๓-๓๔.

^{๑๓} มีชัย ฤชุพันธ์. ข้อมูลจากการตอบกระทู้ถาม ใน www.meechai-thailand.com

บรรณานุกรม

หนังสือและเอกสาร

กุลพล พลวัน. “การพิจารณาคดีระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนในกฎหมายไทย.” ในรายงานกา
เสวนาทางวิชาการ เรื่องการช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลย : การสร้างความ
เสมอภาคและความยุติธรรมในระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย. กรุงเทพมหานคร:
เนติบัณฑิตยสภา, ๒๕๔๖.

จรัญ ภักดีธนากุล. รายงานการเสวนาทางวิชาการ เรื่อง “การช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและ
จำเลย: การสร้างความเสมอภาคและความยุติธรรมในระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย,”
จัดโดยเนติบัณฑิตยสภา ร่วมกับ กระทรวงยุติธรรม และ โครงการพัฒนาระบบกฎหมาย
ไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), วันพฤหัสบดีที่ ๕ มกราคม ๒๕๔๖ .

ณรงค์ ใจหาญ. “การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา.” ใน
รายงานกาเสวนาทางวิชาการ เรื่องการช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลย :
การสร้างความเสมอภาคและความยุติธรรมในระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย.
กรุงเทพมหานคร:เนติบัณฑิตยสภา,๒๕๔๖.

ธานีศ เกศวพิทักษ์. คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร:
จรัสการพิมพ์,๒๕๔๘.

พรเพชร วิชิตชลชัย. “ความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมสัมมนา,”ใน การเสวนาทางวิชาการ เรื่องการ
ช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลย : การสร้างความเสมอภาคและความยุติธรรม
ในระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย จัดโดยเนติบัณฑิตยสภา ร่วมกับกระทรวงยุติธรรม
และโครงการพัฒนาระบบกฎหมายไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
กรุงเทพมหานคร, ๕ มกราคม ๒๕๔๖.

พิชัย ขำเพชร. “ความพึงพอใจของจำเลยต่อทนายความขอแรง คีทษาเฉพาะกรณีศาลจังหวัด
เพชรบุรี.” เอกสารวิชาการส่วนบุคคล หลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง
(บ.ย.ส.) รุ่นที่ ๔, วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, พ.ศ.๒๕๔๑ .

บรรณานุกรม (ต่อ)

สุรศักดิ์ รอนใหม่. “สภาพทนายความกับการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย.” เอกสารวิชาการส่วนบุคคล หลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง(บ.ย.ส.) รุ่นที่ ๘, วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, พ.ศ.๒๕๔๘ .

สุรินทร์ สถัญญ์พงศ์. “ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.” เอกสารประกอบการสอนชุดวิชากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและพยานหลักฐานสำหรับรัฐศาสตร์. นนทบุรี:มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ,๒๕๓๔.

สถิตย์ ชัญญุกิจจานุกิจ. “ทนายความขอแรง ความจริงที่สังคมควรรู้”,วารสารสภาพทนายความ. เล่มที่ ๔๐,ปีที่ ๑๐ (ตุลาคม – พฤศจิกายน ๒๕๔๕),พ.ศ.๒๕๔๕.

สำนักงานศาลยุติธรรม. “ข้อพิจารณาประกอบพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา(ฉบับที่ ๒๒) พ.ศ.๒๕๔๗.”ม.ป.ท.

กฎหมายและระเบียบอื่นๆ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.๒๕๒๘

ข้อบังคับสภาพทนายความ ว่าด้วยมรรยาททนายความ พ.ศ.๒๕๒๕

สื่อ Electronics / Websites

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. ยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบการยุติธรรมเพื่อคนจน. สืบค้นจาก

<http://www.geocities.com/rightfreedom/academic>

สมักร เขาวภานันท์. ทนายความเข้าช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นการทำงานอันเป็นปฏิบัติต่อ

พนักงานสอบสวนหรือไม่. สืบค้นจาก :<http://www.judiciary.go.th/jti/research>

มีชัย ฤชุพันธ์. ข้อมูลจากการตอบกระทู้ถาม ใน www.meechaithailand.com